

'אמר רב אשי: הילכך כהן הבא על אחותו זונה משוי לה חללה לא משוי לה. חזר ובא עליה עשאה חללה' — ואם תאמר הלא בתחילת ביאה נעשית זונה ושוב בגמר ביאה עובר על איסור כהונה ולמה אינה נעשית 'חללה'? תירץ הריטב"א, דוקא אם פירש לאחר העראה נחשבת ההעראה כביאה, אבל כשגמר ביאתו, הואיל וכל הוועל דעתו על גמר ביאה, אינה נעשית 'זונה' אלא בגמר ביאה.

[יש תמהים מה מועילה סברת 'דעתו על גמר ביאה' לענין האיסור. ויש מי שפרש, שזה שהעראה נחשבת ביאה היינו משום סברת 'אחשביה', הלכך אין שייך זאת כשדעתו על גמר ביאה (ע' שו"ת רעק"א רכב, יד)].

ויש מפרשים שאין מחלקים ביאה אחת לשתיים, וכולה נגדרת אחר תחילתה, הלכך לא נתחללה בגמר ביאה (עפ"י שיטה מקובצת כתובות ל. בשם 'שיטה ישנה'; אבני נזר אה"ע רכב). ויש מי שחולק וסובר שאכן נעשית חללה בגמר ביאה (דעה זו מובאת במאירי).

דף עז

סיכומי שיטות

'כהן גדול באלמנה לוקה שתיים... אמר אביי: קידש לוקה בעל לוקה...' — סיכום שיטת רש"י והרמב"ן בסוגיא, כדלהלן:

כל איסורי כהונה, כשקידש ובעל — לוקה שתיים לדברי הכל, משום לא יקח ומשום לא יחלל. (וע' ריטב"א שיטה נוספת שדחאה. וע' בהמאור).

[מפשטות הסוגיא נראה לכאורה שאם גמר ביאתו, לוקה גם משום לא יחלל זרעו. וכן כתב תורא"ש. (אע"פ שלא יחלל זרעו' הוא פשטיה דקרא, לוקה משום 'לא יחלל' [אותה], לפי שגם זה נדרש ממשמעות הכתוב — מי שהיה כשר ונתחלל. ע' אג"מ אה"ע ח"א כ). ואולם הרמב"ם לא פסק כן (איסור"ב יז, ב ג). ופרש המגיד-משנה שיטתו, שלפי משמעות הגמרא בהמשך אין נראה שלוקה בנפרד על 'לא יחלל' ועל 'לא יחלל זרעו'. גם מצד הסברא — כתב המ"מ — אין מסתבר ללקות על לאו אחד פעמיים. (אך מצינו כיוצא בזה — בניזיר מ. 'לעבור עליו בשני לאוין' ולהמפרש שם והתוספות, המגלח בתער לוקה משום 'תער לא יעבר' ומשום 'לא יעבר'. ואמנם בתוס' איורא שם פרשו באופן אחר. וע' בראשונים כאן שדנו מצד 'לאו שבכללות', הלא אין לוקין עליו. וע' בזה בדברי אמת — 'בענין לאוין' דף ע"ב ע"ב). טעם נוסף כתב המ"מ שאין ללקות שתיים — משום שאין האיסור אלא לכשיוולד. (ואולי כוונתו להתראת ספק — ע' חדושי ר' מאיר שמחה; אג"מ אה"ע ח"א כ). קידש ולא בעל — לאביי לוקה ולרבא אינו לוקה.

גם לרבא, כתבו אחרונים, יש איסור דאורייתא בקידושין, אלא שאין לוקין עליו. וכן דייקו ממשמעות הלשון. השער-המלך (איסור"ב יז, ב) כתב שהאיסור הוא משום לא תהיה קדשה. ובאגרות משה (אה"ע ח"ד לח) כתב משום לא יקח — שהרי לוקה גם על הקיחה, אלא שאינו לוקה על הקיחה אא"כ בעל. א. ע' באגרות משה ח"א (ב. במוסגר) דריהטא דלישנא שלרבא אין איסור בקידושין. עוד צ"ע באותו קטע שנראה לכאורה כסותר לתשובה הנ"ל שבח"ד לענין איסור שהייה במצב של קידושין כשכבר קידש.

ב. עריטב"א שהביא מי שפירש שלרבא לוקה אחת, בביאה. והקשה מהגמרא בב"מ (י:): שאם יש שליח לדבר עבירה, כהן גדול שאמר לישראל צא וקדש לי אלמנה חייב. וצריך לומר שגם לשיטה זו יש איסור תורה במעשה הקדושין אלא

שלא נשלם האיסור ללקות עליו רק בביאה. תדע, שאל"כ למאי כתב 'לא יקח' הלא לפי דעה זו אין לוקה אלא אחת בביאה ומה צורך בקדושין — אלא ע"כ גילה הכתוב שהקיהה אסורה. [ומצינו כע"ז ב'לא תקרבו לגלות ערוה' — שלפי כמה ראשונים הקריבה אסורה מדין תורה אעפ"י שאין עונש אלא בגילוי ערוה ממש].

ג. ע' במנחת חינוך (רסו) שהוכיח מתוס' בב"מ (י) שיש איסור תורה בקידושין בכל חייבי לאוין. ויש אומרים שאין בדבר אלא איסור דרבנן (ע' בית מאיר אה"ע טו, א; אמת ליעקב וח"ב — סוטה מד.). ויש סוברים שאפילו איסור דרבנן אין בדבר. ע' שעה"מ מעילה ז, ב; מנחת עני אה"ע מח.

בעל ולא קידש — לכולי עלמא לוקה אחת.

ישראל המחזיר גרושתו משנישאת — אינו לוקה לכולי עלמא אלא עד שיקדש ויבעול. ולוקה אחת (ריטב"א).

שיטת הרמב"ם (איסורי ביאה יז, ב; ג; טו, ב):

בכל איסורי כהונה, וכן בכל חייבי לאוין (כגון ממזר בכשרה), אין מלקות אלא בקידושין וביאה [לרבא, שהלכה כמותו. ולאביי — לוקה על הקידושין לבדם], מלבד באיסור כהן גדול באלמנה, שלוקה משום לא יחלל על ביאה ללא קידושין.

והמגיד-משנה (שם) פרש שיטתו, שאין מלקות על לאו ד'לא יחלל' אלא בכהן גדול באלמנה בלבד. ולכן בכל שאר איסורי כהונה, אין לוקין אלא אחת, משום 'לא יקח' — ובלבד שבעל, כאמור.

במה שכתב הרמב"ם על שאר חייבי לאוין, שאינו לוקה אלא בקידש ובעל (ובאר בתשובתו לחכמי לונל — ס' שמה — שמקורו מסוגיתנו) — נחלקו עליו הראשונים; הראב"ד בהשגותיו והרמב"ן והריטב"א, שכיון שלא נאמר בהם לשון קיחה אלא לא יבא, לוקין בביאה ללא קידושין. (זוה פשוט ומושכל ראשון' — ריטב"א).

כמה אחרונים כתבו להוכיח שאף להרמב"ם אין צריך שהקדושין ייעשו באיסור [לפי שנאמר שהקדושין מהוים מרכיב בחיוב, כמו הביאה], אלא כוונת הרמב"ם לומר שאין לוקה על ביאת איסור שלא בדרך אישות, הלכך גם אם הקידושין נעשו בהתר, לוקה על ביאת איסור, מפני שהיא בדרך אישות. (ע"ע שו"ת רעק"א ריג רכא; אמרי משה יו, בהגהה; קובץ הערות נא; אבי עזרי — איס"ב יז, ב).

שיטת המגיד-משנה — כשיטת הרמב"ם, ובשינוי אחד: כהן גדול לוקה בביאה לחוד, לא רק באיסור אלמנה, אלא גם בשאר איסוריו, כגרושה וחללה, משום לא יחלל [זוה שנקטו בגמרא 'אלמנה' — לרבנותא, שאפילו היא שמתרת לכהן הדיוט, לוקה עליה בביאה בלא קידושין. וע"ע בשער המלך שם].

הערות ובאורים בפשט

'חזר ובא עליה עשאה חללה' — יש לשאול, לדעת האומרים 'אין איסור חל על איסור' הרי לא חל איסור חללה על איסור זונה?

ויש לומר, אף כי אין איסור חל על איסור, נפקא מינה לקוברו בין רשעים גמורים, כי באמת חמור הדבר יותר, שאיסורו כפול (רש"ש עפ"י גמרא ביבמות).

עוד יש לומר, נפקא מינה לגבי כהן שהגדיל לאחר ביאה שניה, שלגביו שני האיסורים חלים בבת אחת, בשעה שנעשה גדול, ולוקה עליה שתיים, משום חללה ומשום זונה. [וכפי שכתב הרמב"ם בפרוש המשנה — כריתות ג]. (אגרות משה אה"ע ח"א ית. וכיוון לדברי התוס' רא"ש בסוגיתנו).

זיליקי נמי משום לא יחלל זרעו? — בשלא גמר ביאתו... שני שמות על זה ושני שמות על זה... — מתירוף הגמרא 'בשלא גמר ביאתו' יש לדייק שגם כשבא עליה ולא הוליד, עבר על 'לא יחלל זרעו'. ואפילו כשאינה ראויה לילד, כזקנה ועקרה. שאם לא כן, הלא היה ניתן להעמיד בפשטות במקרים כגון אלו, שאינה יולדת. (וע' גם בתורא"ש ותורי"ד).

עוד מבואר בגמרא, כשבא על אלמנה וגרושה, לוקה פעמיים משום 'לא יחלל', הגם שלכאורה אין בה או בזרעה חילול כפול, בכך שהיא גם אלמנה וגם גרושה, שהרי לא מצינו דרגות בחללות. וצריך ליתן טעם בדבר, הלא סוף סוף אין כאן 'מעשה חילול' אלא אחד, ולמה נחשב הוא כמי שחילל פעמיים?

עוד מבואר ברש"י (בר"ה כ"ג באלמנה), שכהן הבא על חללה לוקה משום לא יחלל (אותה) — וגם כאן יש להבין, הלא היא מחוללת ועומדת ככר?

ומשמע מכל זה שהגדרת האיסור איננה גרימת החילול, אלא האיסור הוא עצם המעשה, גם אם אינו גורם חילול בפועל, אלא שהוציאנו תורה בלשון חילול לפי שאין לוקין על לאו זה אלא בביאה ולא בקחה, ורק בגמר ביאה ולא בהעראה כבכל מקום.

אלא אימא מצרי ראשון יוכיח — ולא אמרו 'עמוני ומואבי', כי הרי בתם כשרה לבוא בקהל. וכל עוד לא למדנו שבת גר פסולה לכהונה, גם בת גר עמוני כך דינה, ולכך אי אפשר ללמוד ממנה.

[ואכן לר' יוסי דמתניתין, עמוני שנשא עמונית — בתם כשרה לכהונה. ועמוני שלקח בת ישראל (בעבירה) — מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש אם הבת כשרה לכהונה, והלכה שכשרה. — ע' יבמות עז. רמב"ם איסו"ב יט, יג]. (פשוט).

יכולן מקרא אחד דרשו: אלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים... — הרמב"ם כתב (איסורי ביאה יח, ג) שגזירת פחותה מבת ג' הרי היא זונה ואסורה לכהן מן התורה. והראב"ד השיגו, הלא מקור האיסור הוא בכתוב ביחזקאל ולא מן התורה. ושיטת הרמב"ם היא שהכתוב ביחזקאל מגלה על 'זונה' האמורה בתורה, שאף זו בכללה. ומצינו דוגמאות כיוצא בזה, שהמקרא מדברי קבלה מגלה ומפרש על דין התורה — ע' רמב"ם הל' עכו"ם ז, ב ועוד. (עפ"י זכר יצחק לד. וכבר כתב כן הריטב"א כאן).

(ע"ב) שנפלו לו כשהוא גוסס — מבואר שאין יכול עתה להקנות נכסים שיפלו לו כשהוא גוסס, מפני שבאותה שעה אינו יכול להקנות. וטעם הדבר, כי גם למאן דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אין ההקנאה חלה אלא כשיבוא לעולם, וכיון שבאותה שעה אינו בריהקנאה, אין במעשיו כלום. (ריטב"א. ע"ע במצוין לעיל סב-ג).